

Jasna Jeličić-Radonić

Posvetni natpisi namjesnika Flavija Julija Rufina Sarmentija carevima Konstantu i Konstanciju II. u Saloni

Jasna Jeličić-Radonić
HR, 21000 Split
Filozofski fakultet u Splitu
Odsjek za povijest
umjetnosti
Sinjska 2

U zbirci Ivana Luke Garagnina nalazili su se salonitanski spomenici od kojih su tijekom vremena pojedini primjerci zagubljeni, ali su sačuvani njihovi arhivski crteži. Vrlo rano su objavljeni ulomci greda s carskim natpisima, ali samo u prijepisima te je prilikom restitucije natpisa zanemaren izgled greda što je dovelo do netočnoga spajanja pojedinih dijelova spomenika. Autorica analizira crteže iz Garagninovih arhiva i izgled sačuvanih greda u Arheološkom muzeju u Splitu iz čega proizlazi da je namjesnik provincije Flavije Julije Rufin Sarmentije podigao dva različita spomenika i to jedan Konstantu (337. – 350.) u blizini amfiteatra (*Urbs occidentalis*), a drugi Konstanciju II. (337. – 361.) *apud Portam Caesaream (Urbs orientalis)*.

Ključne riječi: Garagninov arhiv, grede s carskim natpisima, car Konstant, car Konstancije II., namjesnik Flavije Julije Rufin Sarmentije

UDK: 930.27(497.5 Solin)“652”

Izvorni znanstveni članak
Priljeno: 16. srpnja 2012.

Ivan Luka Garagnin vodio je prva istraživanja salonitanskoga amfiteatra godine 1805. odakle potječe dio spomenika u njegovoj obiteljskoj zbirci, dok ostali dio kolekcije čine sakupljeni ili otkupom pribavljeni antikviteti otkriveni na drugim salonitanskim lokalitetima. Preostali dio tih spomenika dijelom je izložen u Muzeju grada Trogira, a većina ih je uzidana u istočnom ogradnom zidu obiteljskoga parka. Osim toga u Garagninovu arhivu (Muzej grada Trogira) nalazi se dragocjena dokumentacija, tj. crteži spomenika koje je izradio vještak-mjernik Ivan Danilo.¹ Nažalost, tijekom vremena zagubljeni su pojedini salonitanski spomenici iz Garagninove zbirke, poput ulomaka greda s natpisima. S obzirom da su u pitanju carski natpisi, vrlo rano su privukli pažnju stručnjaka. U literaturi se donose samo njihovi prijepisi, kao u nedavno izvršenoj reviziji salonitanskih natpisa, premda je u međuvremenu objavljena njihova grafička dokumentacija. Stoga je prilikom restitucije natpisa zanemaren izgled greda zabilježen na arhivskim crtežima bez kojih nije moguće razumijevanje samih spomenika.

U svom djelu *Marmora Traguriensia* Ivan Josip Pavlović Lučić donosi pet natpisa koje je vidio u zbirci Ivana Luke Garagnina u Trogiru: *Uno veluti intuitu inspicienda exhi-*

bemus haec quinque marmora. Prilikom uređivanja CIL-a Theodor Mommsen više nije pronašao navedene natpise u Garagninovoj zbirci te izražava sumnju da je Pavlović vidio pet različitih kamena u Garagninovom vrtu: *Pavlović autem Tragurii apud Garagninum extare scribit fragmenta haec: (M.T. I, II, III) ut tria minimum exempla huius tituli protitisse necesse sit, nisi forte Pavlović, sicut in aliis quoque fecit, Salonis descripta a Garagnino errore credit apud hunc asservari*. Pri tome iznosi podatak da je u Solinu vidio lijevi dio arhitrava s natpisom *in aedibus Parač n. 114*, tj. u Saloni kod amfiteatra, na koji je već ranije upozorio Steinbüchel oko godine 1820. navodeći da se radi o razbijenom natpisu čije se dvije polovice ne spajaju. Taj natpis donosi u CIL III pod brojem 1982, označavajući tri njegova dijela s tri broja (I-III). Osim toga navodi i natpise objavljene kod Pavlovića Lučića i to prva tri (I-III) pod istim brojem (1982), a preostala dva (IV-V) pod sljedećim (1983).²

Nakon nalaza natpisa sakupljenih u Garagninovoj zbirci pronađena je godine 1874. jedna greda sa sličnim tekstom natpisa kod *Porta Caesarea* u Saloni. Prvi put je objavljuje Mihovil Glavinić, zatim Frane Bulić te preuzima Mommsen u CIL III, 8710 gdje navodi brojeve ranije otkrivenih natpi-

1 D. Božić-Bužančić 1979, str. 145-158; I. Babić 1984, 146-148, Pl. XVIII; I. Babić 1982-1983, str. 67-79.

2 »Kao da jednim pogledom obuhvaćamo pet mramornih ulomaka koje valja razgledati.« Vidi I. J. Pavlović Lučić 1811, str. 7; CIL III, 1982, 1983.

MARMORA IMPERIALIA.

I.

DN FL. COSTANTI VICTORI AC TRIVMFATORI
FL. IVL. RVFINVS SARMENTINVS. V. C. P. P. DAL. DNM.··

II.

DN FL. COSTANTI. VICTORI
FL. IVL. RVFINVS SARMENTI

III.

IM··· SEMPER AVG.
··· P. P. DAL. DNM. E

IV.

TRIVMFATORI. SEMPER AVGVSTO
VS. V. C. P. P. DAL. DNME.

V.

DN. FL. COSTANTIO VICTORI
FL. IVL. RVFINVS. SARMEN.

Slika 1.

Prijepis carskih natpisa (I. J. Pavlović Lučić 1811.)

sa (CIL III, 1982, 1983, 2771). Natpis donosi i William Gerber smatrajući da se odnosi na obnovu ili dogradnju *Porta Caesarea* u vrijeme cara Konstancija koju je proveo namjesnik provincije Rufin Sarmentije.³ Navedena greda izložena je u lapidariju splitskoga Arheološkog muzeja (inv. br. A 214). S obzirom da je natpis na gredi pronađen *ad Portam Caesaream*, a tu je u blizini, tj. pored Pet mostova, razgrtanjem kamene gomile izišao na svjetlo dana segment luka s reljefnim prikazom Tihe, Nenad Cambi je pretpostavio da navedeni nalazi pripadaju obnovi tih gradskih vrata u vrijeme cara Konstancija II. (337. – 350.). To je općenito prihvaćeno u literaturi te se i nastanak salonitanske Tihe datira prema posvetnom natpisu Konstancija II. koji podiže namjesnik provincije Flavije Julije Rufin Sarmentije (337.-350.).⁴

Potom Ivo Babić pronalazi u Garagninovu arhivu crteže greda s navedenim natpisima te se po prvi put saznanje njihov izgled. To znatno pridonosi razumijevanju ranije samo u prijepisu objavljenih tekstova kod Pavlovića Lučića i potom kod Mommsena. Na osnovi ulomaka natpisa XI, XXXIII, XXXVI, XXXI, XXXII, čiji se tekstovi uglavnom ponavljaju s neznatnim modifikacijama, smatra da se spominje car Konstancije i njegov namjesnik. Na ulomcima br. XII i XXXII nalaze se motivi triglifa i bukranija te ih Babić povezuje s dvjema kamenim gredama, označenim na crtežu brojevima VI i XI, ukrašenim istom ornamentikom i s jednom sličnom gredom koja se nalazi u splitskom Arheološkom muzeju. Isti ukrasi se nalaze i na monumentalnoj gredi s posvetnim natpisom caru Konstanciju (CIL III, 8710), također u Arheološkom muzeju, što pokazuje da su ulomci iz Garagninove zbirke dio iste cjeline. Također ističe da su grede s navedenim ukrasima sekundarno upotrijebljene, što je svojstveno 4. stoljeću kada je natpis uklesan na gredu nekoga ranijeg spomenika ukrašenog triglifima i bukranijima. Već je Ivan Josip Pavlović Lučić iznio mišljenje da su u pitanju dijelovi slavoluka u čast cara Konstancija, a slično je pretpostavio i Nenad Cambi koji ih dovodi u kontekst obnove vrata *Porta Caesarea* koja su u to vrijeme imala simboličku funkciju poput slavoluka između staroga i novoga dijela grada.⁵

Nedavnom revizijom salonitanskih natpisa objavljene su i posvetni natpisi na gredama koje je detaljno analizirala Nancy Gauthier označivši ih brojevima 6, 7, 8 i 9. U tom kontekstu razmatra dva spomenika koji se nalaze u Arheološkom muzeju u Splitu (n. 6 i n. 9) kao i one danas zagubljene prema podacima iz litetature (n. 7 i n. 8) ne uključivši pri tome članke Ive Babića s arhivskim crtežima greda.⁶ Za prvi sačuvani ulomak grede (n. 6, inv. br. A 92) autorica nije sigurna prema podacima iz literature je li to lijevi dio onoga što ga je vidio Steinbüchel (no. 19) čiji se desni dio u međuvremenu izgubio, ili to onaj koji je zabilježio Mijat Sabljara godine 1849., a ponovo ga vidio Mommsen *in aedibus Parač n. 114* (CIL III, 1982, I) te vjerojatno jedan od onih koje je objavio Pavlović Lučić. U toj dilemi, smatrajući da su tekstovi praktično identični, priklanja se spajanju navedenih natpisa pod n. 6 i to II i III iz *Marmora Traguriensia*, lijevoga dijela natpisa od Steinbuchela (no. 19) i Mommsenovu CIL III, 1982, I, iz čega proizlazi njezino čitanje:

3 M. Glavinić 1875, XLV; F. Bulić 1886, str. 39; CIL III, 8710; W. Gerber 1917, str. 131-132.

4 N. Cambi <1971>, str. 55-68, T. XVII; N. Cambi 2005, str. 164; N. Gauthier 2010, str. 139-141.

5 I. Babić 1984, str. 146-148, Pl. XVIII; I. Babić 1982-1983, str. 67-79; N. Cambi <1971>, str. 63-64.

6 N. Gauthier 2010a, str. 148-151; N. Gauthier 2010b, str. 151-152; N. Gauthier 2010c, str. 153; J.-P. Caillet – N. Gauthier 2010, str. 154-155.

*D(omino) n(ostro) Fl(avio) Constanti vic[t]ori[osiss]im[o] semper Aug(usto) / Fl(avius) lul(ius) Rufinus Sarmentius v(ir) c(larissimus)] p(raeses) p(rovinciae) Dal(matiae) d(evotus) n(umini) m(aiestatique) e(ius)*⁷

Prema objavljenim crtežima iz Garagninova arhiva očito je da se ulomci II i III kod Pavlovića Lučića ne mogu spojiti jer pripadaju različitim gredama. Početak natpisa na gredi sačuvanoj u splitskom Arheološkom muzeju mogao bi odgovarati primjercima navedenim kod Nancy Gauthier prema Steinbüchel, Sabljaru, Mommsenu te onom kod Pavlovića Lučića označenog brojem II, a ukrašeni su ispod teksta jednostavnom profilacijom. Drugi dio natpisa objavljen kod Pavlovića Lučića pod rednim brojem III također prenosi Mommsen, ali ga razdvaja od prvoga dijela (II). Međutim Nancy Gauthier ih spaja u jednu cjelinu donoseći ih u potpunoj restituciji teksta. Naime, taj ulomak grede ukrašen je triglifima i bukranijima kao i ulomak grede pod brojem V kod Pavlovića Lučića (Garagnin XII) i vjerojatno pripada jedinstvenoj cjelini natpisa posvećena caru Konstanciju, a ne Konstantu.

Prema tome, jedinom sačuvanom ulomku grede s posvetnim natpisom caru Konstantu mogao bi odgovarati samo onaj drugi dio teksta koji donosi Lučić Pavlović

kao br. IV. Taj dio teksta preuzima Mommsen već u restituciji drugoga dijela prvoga navedenog natpisa koji je vidio in aedibus Parač n. 114 (CIL III, 1982, I). Međutim, koristi ga i kao završetak natpisa na gredi pod brojem CIL III, 1983, gdje se radi o posvetnom natpisu caru Konstanciju.

Upravo to Mommsenovo čitanje Konstancijeva natpisa (CIL III, 1983) u potpunosti prihvaća Nancy Gauthier pod n. 8, a temelji se na spojenom prijepisu tekstova V i IV objavljenih kod Pavlovića Lučića. Prvi ulomak grede sa spomenom cara Konstancija ukrašen je triglifima i bukranijima, kao i onaj drugi završetak natpisa na gredi pod brojem III u Pavlovića Lučića (Garagnin XXXII). Drugi ulomak grede koji donosi Mommsen u restituciji natpisa Konstancija (CIL III, 1983) je onaj već ranije upotrijebljen kod prethodnoga broja (CIL III, 1982, I), a prema prijepisu teksta IV Lučića Pavlovića. S obzirom da se na donjem dijelu grede nalazi samo jednostavna profilacija, kao na onom početnom dijelu teksta podignutom u čast Konstanta (CIL III, 1982, Pavlović Lučić II, Garagnin XXXI), očito je da pripada tom istom Konstantovu posvetnom natpisu. Dakle, prema postojećoj arhivskoj dokumentaciji očite su razlike u izgledu greda podignutih u čast dvaju careva. To potvrđuje i jedinstveno sačuvan cjeloviti natpis cara Konstancija, sekundarno uklesan na arhitravnoj gre-

<i>I</i>	<i>II</i>	<i>III</i>	
D·N·FL·CONSTANTI·VICTORI	AC	TRIVMFATORI·SEMPER·AVGVSTO	p. C. 337/350
FL·IVL·RVFINVS SARMEN	TI	VS·V·C·P·P·DAL·D·N·M·E	
DN FL · COSTANTI VICTORI AC TRIVMFATORI FL·IVL·RVFINVS SARMENTINVS · V · C · P · P · DAL · D N M //			
D N FL COSTANTI · VICTORI		IM//SEMPER AVG	
FL · IVL · RVFINVS SARMENTI		//P·P·DAL·DNM·E	

1982

D·N·FL·CO n STANTIO·VICTORI	AC	TRIVMFATORI·SEMPER·AVGVSTO	p. C. 337 350
FL · IVL · RVFINVS·SARMEN	TI	VS · V · C · P · P · DAL · D · N · M · E	

1983

Slika 2.

Carski natpisi (CIL III, 1982, 1983)

⁷ N. Gauthier 2010a, str. 148-151.

Slika 3.

Crteži ulomaka greda s natpisom cara Konstanta (Muzej grada Trogira, Garagninov arhiv)

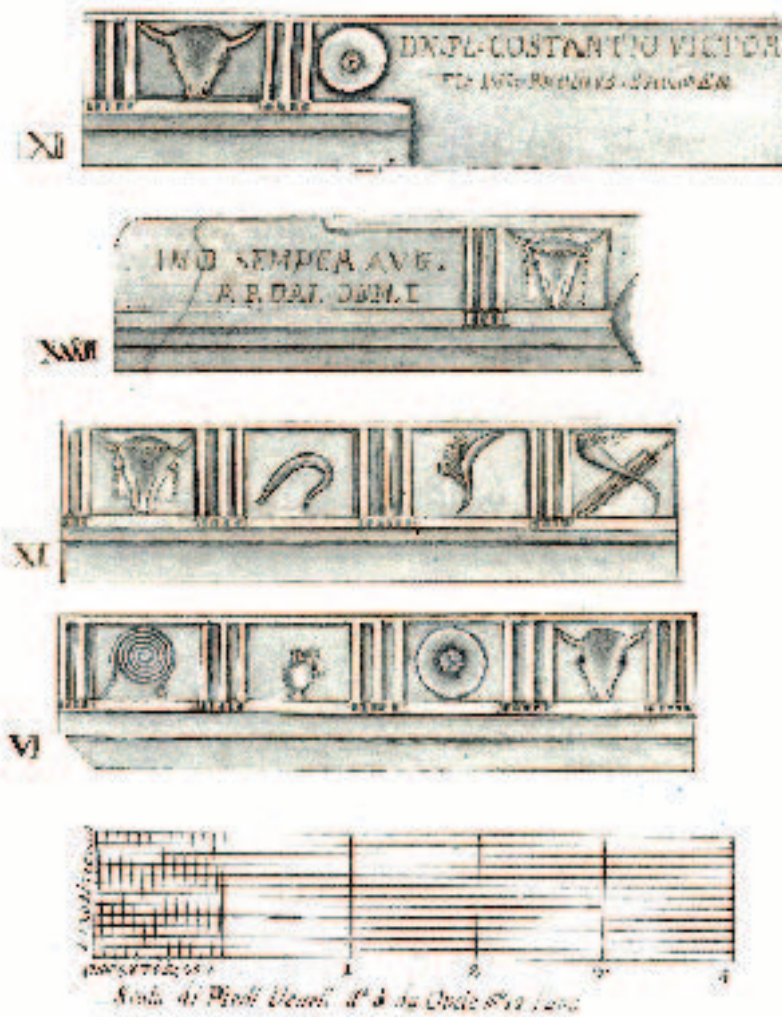
di ukrašenoj triglifima i bukranijima te izloženoj u splitskom Arheološkom muzeju (inv. br. A 214). Taj naknadno nađeni natpis kod *Porta Caesarea* objavljuje i Mommsen (CIL III, 8710), a prenosi i Nancy Gauthier pod n. 9. U tom kontekstu nezaobilazan je nalaz cjelovitoga posvetnoga teksta caru Konstantu, nažalost poznatom samo po prijepisu Pavlovića Lučića gdje je označen pod brojem I, a zatim prepisan kod Mommsena (CIL III, 1982) i Nancy Gauthier pod n. 7. Dragocjen je crtež iz Garagninova arhiva (XXXIII) prema kojem je riječ o gredi s jednostavnom profilacijom ispod teksta i ornamentom vijenca samo djelomično sačuvanoga ispred početka natpisnoga polja.

Dakle, analiza grafičke dokumentacije iz Garagninova arhiva omogućava već na prvi pogled razvrstavanje ulomaka greda prema neosporno različitoj ornamentici, što

potvrđuju i sačuvani primjerci. Prvoj skupini mogli bi se pripisati natpisi posvećeni caru Konstantu (337. – 350.), najmlađem Konstantinovu sinu koji je dobio na upravljanje srednji dio Zapadnoga Carstva, pod čijom jurisdikcijom je bila i provincija Dalmacija sa svojom prijestolnicom Salonom. Jedinstvenom spomeniku u čast cara Konstanta pripadali bi sljedeći natpisi:

1. Arhitravna greda s cjelovitim tekstom na natpisnom polju uokvirenim jednostavnom profilacijom, ispred kojega se nalazi vjerojatno reljefno prikazan vijenac.

DN FL COSTANTI (sic!) VICTORI AC TRIVMFA TORI
FL IVL RVFINVS SARMENTINVS V C P P DAL D N M

Slika 4.
Crteži ulomaka greda s natpisom cara Konstancija II. (Muzej grada Trogira, Garagninov arhiv)

Slika 5.
Ulomak greda s natpisom cara Konstanta (Arheološki muzej u Splitu, inv. br. A 92, snimio Tonči Seser)

D(omino) n(ostro) Fl(avio) Costanti (sic!) victori ac triumfatori / Fl(avius) lul(ius) Rufinus Sarmen(ti)n(us) v(ir) c(larissimus) p(raeses) p(rovinciae) Dal(matiae) d(evotus) n(umini) m(aiestatique) e(ius)

Prijevod prema čitanjima u literaturi:

Našem gospodinu Flaviju Konstantu, pobjedniku i slavodobitniku / Flavije Julije Rufin Sarmentije (Sarmetski), prejasni muž, upravitelj provincije Dalmacije, odan njegovoj božanstvenosti i veličanstvu.⁸

Natpis je poznat samo prema crtežu iz Garagninova arhiva (XXXIII) i prijepisa Pavlovića Lučića (I) što je preneseno kod Mommsena (CIL III, 1982) i N. Gauthier (n. 7).⁹

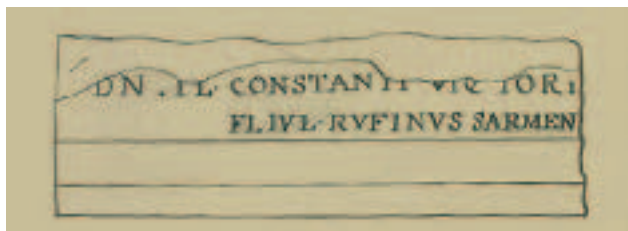
2. Dva ulomka s posvetnim natpisom Konstantu, s jednostavnom rubnom profilacijom ispod teksta, koji pripadaju istoj gredi.

DN FL CONSTANTI VICTORI	TRIVMFATORI SEMPER AVGVSTO
FL IVL RVFINVS SARMEN	VS V C P P DAL D N M E

D(omino) n(ostro) Fl(avio) Constanti victori [ac] triumfatori semper Augusto / Fl(avius) lul(ius) Rufinus Sarmen(ti)us v(ir) c(larissimus) p(raeses) p(rovinciae) Dal(matiae) d(evotus) n(umini) m(aiestatique) e(ius)

Prijevod prema čitanjima u literaturi:

Našem gospodinu Flaviju Konstantu, pobjedniku i slavodobitniku, vječno uzvišenom uvijek Augustu / Flavije Julije Rufin Sarmentije, prejasni muž, upravitelj provincije Dalmacije, odan njegovoj božanstvenosti i veličanstvu.

Slika 6.

Crtež ulomka grede s natpisom cara Konstanta (Ministarstvo kulture, Sabljarov arhiv, Solin)

Prvi ih objavljuje Pavlović-Lučić pod brojem II i IV, a prepoznaju se u Garagninovim crtežima XXXI i XXXVI. To su vjerojatno dva ulomka koje je razlomljene uočio Steinhüchel, a oni se prema njegovu opažanju ne spajaju. Naime, nedostaje u sredini manji dio koji u restituciji natpisa donosi Mommsen (CIL III, 19982, II) te se vjerojatno zbog toga nisu međusobno spajali. Prvi ulomak upravo je onaj koji su Mijat Sabljar, a potom Theodor Mommsen vidjeli *in aedibus Parač n. 114*, a odgovara posvetnom natpisu caru Konstantu sačuvanom u Arheološkom muzeju (inv. br. A92). To se može zaključiti prema Sabljarovu arhivskom crtežu čiji izgled neosporno potvrđuje da se radi o zasad jedinom preostalom dijelu grede s Konstantovim natpisom.¹⁰

Posvetni natpisi cara Konstancija II. (337. – 361.), također Konstantinova sina, kojem je bio dodijeljen istočni dio Carstva, a koji nakon Konstantove smrti godine 350. preuzima vlast i nad njegovim, zapadnim dijelom te otada vlada cijelim Carstvom.

1. Arhitravna greda s potpuno sačuvanim tekstom posvetnoga natpisa Konstanciju, sekundarno uklesanog na ranijem spomeniku ukrašenom triglifima i bukranijima na pročelnoj strani, a na bočnim triglifima. Natpis je pronađen kod *Porta Caesarea*, a izložen je u lapidariju splitskoga Arheološkog muzeja (inv. br. A 214).

DN FL CONSTANTIO VICTORIOSIS[S]IMO SEMPER AVGVSTO
FL IVL RVFINVS SARMENTIV[S] V C P P DAL D N M E

D(omino) n(ostro) Fl(avio) Constantio victoriosis[s]imo semper Augusto / Fl(avius) lul(ius) Rufinus Sarmen(tiu[s]) v(ir) c(larissimus) p(raeses) p(rovinciae) Dal(matiae) d(evotus) n(umini) m(aiestatique) e(ius)

Prijevod prema čitanjima u literaturi:

Našem gospodinu Flaviju Konstanciju, nadasve pobjedniku, vječno uzvišenom / uvijek Augustu, Flavije Julije Rufin Sarmentije, prejasni muž, upravitelj provincije Dalmacije, odan njegovoj božanstvenosti i veličanstvu.

8 Zahvaljujem prof. dr. sc. Bruni Kuntić Makvić na prijepodu navedenih natpisa.

9 I. Babić 1984, str. 147-148; I. Babić 1982-1983; I. J. Pavlović-Lučić 1811, str. 7; CIL III, 1982; N. Gauthier 2010b, str. 151-152.

10 I. J. Pavlović Lučić 1811, str. 7, I, II; I. Babić 1984, Pl. XVIII, brojevi crteža iz Garagninova arhiva: XXXI, XXXVI; CIL III, 1982; I. Mirnik 1981, str. 226; Ministarstvo kulture / M. Sabljar, Solin, bilježnica 15, br. 15.

Slika 7.

Greda s natpisom cara Konstancija II. (Arheološki muzej u Splitu, inv.br. A 214, snimio Tonči Seser)

Natpis prvi objavljuje Mihovil Glavinić, zatim Frane Bulić te Theodor Mommsen (CIL III, 8710), William Gerber i Nancy Gauthier (n. 9).¹¹

2. Dva ulomka posvetnoga natpisa Konstanciju ukrašena na početku triglifima bukranijem i pliticom te na kraju triglifima i bukranijem.

DN FL CONSTANTIO VICTOR FL IVL RVFINVS SARMEN	IMO SEMPER AVG P P DAL D N M E
--	-----------------------------------

D(omino) n(ostro) Fl(avio) Constantio victor[iosiss]imo semper Augusto / Fl(avius) lul(ius) Rufinus Sarmen[tius] v(ir) c(larissimus)] p(raeses) p(rovinciae) Dal(matiae) d(evotus) n(umini) m(aiestatique) e(ius)

Prijevod prema čitanjima u literaturi:

Našem gospodinu Flaviju Konstanciju, nadasve pobjedniku, vječno uzvišenom / uvijek Augustu, Flavije Julije Rufin Sarmentije, prejasni muž, upravitelj provincije Dalmacije, odan njegovoj božanstvenosti i veličanstvu.

Ulomke natpisa iz Garagninove zbirke (XII i XXXII) donosi Pavlović Lučić (V i III). S obzirom da nisu bili poznati crteži, odnosno izgled greda na kojem su se nalazili navedeni dijelovi natpisa, Theodor Mommsen donosi prvi dio pod brojem CIL III, 1983 te mu pridružuje drugi dio koji pripada natpisu Konstanta. Premda su u međuvremenu objavljeni arhivski crteži, Nancy Gauthier preuzima (n.8) Mommsenovo čitanje teksta.¹²

Na osnovi izgleda greda proizlazi da je namjesnik provincije Flavije Julije Rufin Sarmentije podigao dva različita spomenika i to jedan Konstantu čiji je tekst popraćen jednostavnom profilacijom, a drugi Konstanciju za što je sekundarno upotrijebljen neki raniji spomenik ukrašen triglifima i bukranijima. Premda su tekstovi natpisa slično koncipirani, može se primijetiti različita počasna titula pojedinih careva. Car Konstant je *victor ac triumfator*, što se ponavlja na svim njegovim natpisima, a to potvrđuju i natpis postavljen od istoga dedikanta u Rideru (CIL III, 2771). Ista pobjednička intitulatura spominje se i na jednom natpisu pronađenom godine 1873. u blizini Salone (CIL III, 6375 i 8709) gdje se ističe Konstantova pobjeda nad Francima (godine 342.):

*[Victor]iae Franci
[cae d(omini) n(ostris)] Fl(avi) Con
[stanti]s victoris
[ac trium]fatoris sem
[per] Aug(usti)
[...]*

Prijevod prema čitanjima u literaturi:

Franačkoj pobjedi našega gospodina Flavija Konstanta, pobjednika i slavodobitnika, vječno uzvišenog / uvijek Augusta.

Taj počasni naziv vjerojatno se odnosi na tu važnu pobjedu kada je sklopljen mir s Francima što je zabilježeno i u povijesnim izvorima. Poznato je također da je Konstant oglasio i pobjedu nad svojim bratom Konstantinom

11 M. Glavinić 1875, str.XLV; F. Bulić 1886, str. 39; CIL III, 8710; W. Gerber 1917, str. 131-132; J.-P.Caillet – N. Gauthier 2010, str. 154-155.

12 I. J. Pavlović Lučić 1811, str. 7, V, III; I. Babić 1984, Pl. XVIII, Garagninov arhiv: XII, XXXII; CIL III, 1983; N. Gauthier 2010c, str. 153.

II. te se tom prigodom dao nazvati *maximus victor ac triumphator Augustus*. Naime, zapadnim dijelom Carstva vladao je Konstantin II. (Britanijom, Galijom i Hispanijom) te je namjeravši preuzeti i srednji, Konstantov dio stradao u pohodu kod Akvileje godine 340. Navedene titule spominju se i na natpisima iz Efeza (CIL III, 14195) – (n. 1316): *D(omino) n(ostro) Constanti max(imo) vict(ori) ac triumphatori, semper Augusto* i (n. 4180): *Beatitudine D(omini) n(ostr) Constantis victoris ac triumphatoris, semper Augusti*.¹³

Za razliku od Konstanta, Konstancije nosi počasnu titulu *victoriosissimus* što je potvrđeno na gredi s cjelovito sačuvanim tekstom (CIL III, 8710) kao i na natpisu posve identičnoga sadržaja, ali razlomljenom na dva ulomka iz Garagninove zbirke (XII i XXXII). Na taj način je vjerojatno, nakon pobjede nad uzurpatorom Magnencijem koji je godine 350. svrgnuo Konstanta, označena njegova vladavina cijelim Carstvom. Na jednom drugom natpisu Konstancije se navodi kao *toto urbe victor ac triumphator, semper Augustus*,¹⁴ što možda predstavlja slično značenje upravljanja ponovo objedinjenim Carstvom.

Flavije Julije Rufin Sarmentije, namjesnik provincije za cara Konstanta, nastavio je obavljati istu dužnost i za cara Konstancija te im postavlja počasne spomenike. Ne samo da se radi o dva različita spomenika, što jasno proizlazi iz njihova izgleda, već su oni bili podignuti i na različitim mjestima. Prema poznatim podacima izgleda da su gredu s posvetom Konstantu vidjeli Steinbüchel, Sabljari i Mommsen *in aedibus Parač n. 114*, tj. u blizini amfiteatra, dok je Konstancijev natpis otkriven *ad portam Caesaream*. Za ostale ulomke greda sakupljene u Garagninovoj zbirci i sačuvane u arhivskim crtežima i prijepisima Pavlovića Lučića ne postoje podaci o mjestu nalaza te se može samo pretpostaviti da potječu s istih lokaliteta. Stoga se vjerojatno spomenik cara Konstanta nalazio u zapadnom dijelu grada (*Urbs occidentalis*), u blizini amfiteatra, a onaj Konstancijev u istočnom (*Urbs orientalis*), kod najstarijih gradskih vrata koja u to vrijeme nisu bila u svojoj izvornoj funkciji. S obzirom na podjelu Carstva između Konstantinovih sinova godine 337., kada rimska provincija Dalmacija potpada pod vlast Konstanta te nakon pobjede nad uzurpatorom Magnencijem Konstancije objedinjenjem Carstva preuzima i tu provinciju, vjerojatno su navedeni spomenici podignuti u Saloni slijedom povijesnih okolnosti. Ne samo da su se na različitim i međusobno znatno udaljenim mjestima na-

lazila dva različita spomenika, već ih namjesnik Falavije Julije Rufin Sarmentije nije postavio istovremeno, što se jasno razabire iz njihovih carskih titulatura. Car Konstant je *victor ac triumphator*, što vjerojatno nosi nakon velike pobjede nad Francima godine 342., što je obilježeno mnogim počasnim natpisima i na drugim mjestima, pa se može to smatrati i vremenom nastanka salonitanskoga spomenika. Car Konstancije tek nakon pogibije svoga brata Konstanta pobjeđuje uzurpatora godine 351. i otada vlada i provincijom Dalmacijom te je tada u Saloni mogao biti postavljen njegov počasni natpis.¹⁵

U izradi ovih spomenika opaža se još jedna osobitost. Naime, Konstantov je vjerojatno napravljen u povodu svečanosti obilježavanja careve pobjede nad Francima, dok je za Konstancijev upotrijebljen raniji spomenik. Kako je već istaknuo Ivo Babić, taj spomeničkoj cjelini pripadaju prema crtežima iz Garagninova arhiva još dva ulomka greda ukrašena triglifima i bukranijima kao i jedna sačuvana greda u splitskom Arheološkom muzeju.¹⁶

Ista ornamentika nalazi se na gredi s Konstancijevim natpisom gdje su nakon radiranja zbog klesanja posvetnoga teksta ipak preostali reljefno izvedeni triglifi, tj. jedan na samom kraju natpisa te oni na bočnim stranama. S obzirom na raspored navedenih ukrasa vjerojatno se radi o pročelnoj strani spomenika, dužine cca 3,50 m. Dva ulomka prikazana na arhivskim crtežima (XII i XXXII) pokazuju istu ornamentiku na početku i kraju teksta, vjerojatno namjerno zadržanu nakon otučenog srednjeg dijela prilikom klesanja samog natpisa. Na prvom dijelu grede (XII), dužine 1,89 m, je između dva triglifa bukranij, a na sljedećem polju motiv patera. Na kraju drugog ulomka, dužine 1,40 m, su nakon teksta preostali triglifi i bukranij (XXXII). Na osnovi izračunatih dimenzija ovih dvaju ulomaka kojem nedostaje središnji dio, može se pretpostaviti da je izvorna dužina grede bila ista kao i potpuno sačuvanog primjerka, cca oko 3,50 m. S obzirom na način koncipiranja natpisa u odnosu na preostale ornamente, vjerojatno je greda, poznata samo iz arhivske dokumentacije, bila na pročelnoj strani spomenika, a ona još danas sačuvana na stražnjoj. Bočnim stranicama pripadale su grede samo s ukrasnim motivima bez natpisa. Prema arhivskim crtežima, na prvom ulomku (VI) dužine 1,64 m, nalaze se između triglifa različiti ukrasi – bukranij, patera, oi-nochoa, smotana tordirana vrpca, a na drugom (XI) duži-

13 C. Scare 2004, str. 222-225; N. Gauthier – S. Janniard 2010, str. 146-147.

14 C. Scare 2004, 224-225; CIL VI, 1161, 1162, 31395, 31399.

15 C. Scarre 2004, str. 222-225.

16 I. Babić 1984, str. 147-148; I. Babić 1982-1983, str. 78.

ne 1,68 m, također između triglifa u metopama slični elementi – bukranij te stilizirani različiti predmeti, srp, cvjetni ornamenti. Ista ornamentika s triglifima i metopama ispunjenim bukranijima, paterom, oinochoom, zastupljena je na ulomku grede dužine 1,66 m, koja se čuva u lapidariju splitskoga Arheološkog muzeja. Ta je greda gotovo iste dužine i širine kao i one prethodne, a po dimenzijama potpuno odgovara i onoj sačuvanoj s Konstancijevim natpisom te se osim iste visine može usporediti i njihova identična debljina, 26 cm.

Nije moguće utvrditi jesu li ulomci na kojima su samo triglifi i metope pripadali samo jednoj ili, dijelom, i drugoj bočnoj strani spomenika. Stoga je upitna izvorna dužina bočnih stranica kao i to je li spomenik bio izdužen u odnosu na pročelne strane s natpisima.

Spomenuti ulomak grede s istim reljefnim ukasima dorskoga friza postavljen je u lapidariju splitskoga Arheološkog muzeja zajedno s drugim spomenicima pronađenim u Visu, tj. antičkoj Isi. S obzirom da se smatra da potječe s tog lokaliteta, objavljen je u studiji Branimira Gabričevića o antičkim spomenicima otoka Visa te se iznosi mišljenje da je vjerojatno u pitanju epistilna greda hrama čiji položaj nije poznat.¹⁷ Premda je ulomak identičan gredi s naknadno uklesanim Konstancijevim natpisom i sličan onim dijelovima grede sačuvanim u crtežima Garagninova arhiva te bi prema tome mogao pripadati salonitanskoj cjelini, nije isključeno da je dio nekoga spomenika antičke Ise. U tom slučaju radi se o serijskoj proizvodnji arhitektonskih elementa koji su ne samo istoga izgleda i ornamentike već i dimenzija, što je svojstveno rimskim klesarskim radionicama vrlo rano prisutnim, gotovo na samom početku romanizacije novoosvojenoga područja i formiranja provincije Dalmacije.

Arhitravne grede ukrašene dorskim frizom vuku svoje porijeklo iz grčke, osobito helenističke arhitekture. Često su upotrijebljene u jednostavnom obliku s nizom triglifa koji se ritmički izmjenjuju s metopama čiji plohe su bez ukrasa na mnogim nadgrobničkim spomenicima monumentalnih oblika. Imitacije poznatoga mauzoleja u Halikarnasu poput helenističke grobnice »Lava«, nazvanoj po skulpturi postavljenoj na vrhu spomenika a podignute u blizini na Knidskom području, nalazi se greda s dorskim frizom kao i na ulaznim trijemovima velebnih grobnica

makedonskih kraljeva poput one Filipa Makedonskoga u Vergini, vjerojatno iz 336. godine prije Krista, ili grobnice na svod visokih dostojanstvenika i članova kraljevskih obitelji u Pidni, iz kasnoga 3. / ranoga 2. stoljeća prije Krista.¹⁸ Prema sličnoj koncepciji nastale su monumentalne grobnice u ranom 1. stoljeću ili sredinom 1. stoljeća prije Krista, kao ona Sirijca Hamratha u Suweida gdje se na svakoj stranici nalazi šest stupova na kojima počiva greda s triglifima i metopama te završava piramidalnim krovom. Na ovom primjeru vrlo je indikativno ukrašavanje različitim reljefnim motivima ratne opreme koji su postavljeni između stupova, neznatno ispod grede kao da su obješeni, što će u kasnijem razvoju arhitektonske ornamentike biti prikazani u poljima metopa.¹⁹ Arhitravne grede s istim ukasima primijenjene su i na svetištima, kao na trijemu heroona u Kalydonu iz 2. stoljeća prije Krista i maloga hrama Izide na Delosu kojem su Atenjani dodali mramorno pročelje s dva dorska stupa *in antis* poslije 166. godine prije Krista ili mramornom pročelju svetišta na brdu Kynthion iz 95.-94. godine prije Krista.²⁰

Dekoracije dorskoga friza nalaze se i na drugim vrstama arhitekture, kao na fontani oslikanoj na François vazi koja po obliku slični trijemu hrama sa stupovima i zabatom, ali mogu ukrašavati objekte iste namjene ali drugih oblika, što se opaža na zidu s triglifima iznad svetoga izvora u Korintu.²¹ I druge javne građevine monumentalnijega oblika također su bile ukrašene gredama s dorskim frizom, kao stoa Antigonosa na Delosu iz sredine 3. stoljeća prije Krista gdje je primijenjeno neobično rješenje. Naime, svaki drugi triglif prekriven je bikovskom glavom, što je moglo služiti i kao potpora vijenca, a poslije će upravo bukraniji biti zastupljeni na metopama. U tom kontekstu može se istaknuti i primjer arhitravnih grede iz istoga vremena, u Ptolomaionu na Samotraci gdje su ukrasi naizmjeničnih motiva bukranija i stiliziranih rozeta, tj. triglifi su potpuno zamijenjeni volovskim protomana, dok su rozete u tako nastalim slobodnim međuprostorima, tj. metopama, bile osobito zastupljene u ranom rimskom razdoblju. U dvorištu oko hrama Atena Polias Nikephoros u Pergamonu iz prve polovine 2. stoljeća pružaju se trijemovi sa stupovima na dva kata, poput stoa gdje se također nalaze grede s triglifima i metopama. Osim toga su na balustradi gornjega kata reljefi s prikazima različitog oružja – aluzija na božanski atribut pobjede,

17 B. Gabričević 1968, str. 30-31.

18 A. W. Lawrence 1996, str. 147, fig. 230 (Knidos, Lion Tomb); str. 156-159, fig. 248, 250, 251, 252 – grobnice makedonskih kraljeva.

19 A. W. Lawrence 1996, str. 166, fig. 272.

20 A. W. Lawrence 1996, str. 162-165, fig. 263, 268, 270.

21 A. W. Lawrence 1996, str. 179, fig. 307, 309.

što će postati omiljeni motivi na metopama rimske arhitektonske plastike. Slični frizovi s reljefima oružja nalazili su se umjesto triglifa i metopa na arhitravnim gredama vijećnice u Miletu iz 170. godine prije Krista.²² Jednostavni ukrasi dorskoga friza primijenjeni su i na arhitekturi teataru, kako to pokazuju crteži rekonstrukcije teatra u Prieni iz kasnoga 2. stoljeća prije Krista, i onoga u Segesti, vjerojatno iz 1. stoljeća.²³ Ista ornamentika prisutna je na vratima rimske agore u Ateni koju je izgradio, prema natpisu na ulazu, Cezar i August oko 10. godine prije Krista. Premda su vrata potpuno u grčkom stilu poput trijema sa stupovima i zabatom, na njima je bila postavljena statua Augustova adoptiranog nećaka Lucija, što jasno pokazuje dugi razvoj i kontinuiranu upotrebu dorskoga friza do početka Carstva.²⁴

Sličnom ornamentikom, nastalom prema helenističkim prototipovima, ukrašene su grede uglavnom pripisane grobnim spomenicima na području Akvileje. Frizovi se sastoje od triglifa i metopa ispunjenih samo bukranijima ili brukranijima i drugim motivima – paterom, rozetom, različitim vrstama oružja poput oklopa, kaciga, mača prekrivena kopljem, štitova i sličnim elementima, a datiraju se od druge polovine 1. stoljeća prije Krista do prvih decenija 1. stoljeća poslije Krista. Istom vremenu i kontekstu pripadaju vjerojatno i arhitravne grede s područja Pule izložene u Arheološkom muzeju Istre. Tu se osim već navedenih ornamentalnih motiva na metopama javljaju i oinochoe kao i na salonitanskim spomenicima, za koje se navodi da su općenito prikazane u dekoraciji frizova i oltara od Augustova doba.²⁵ I drugi gradovi zapadnih rimskih provincija imali su spomenike grobnoga karaktera ukrašene gotovo istim stereotipnim repertoarom poput onih u Galiji i Hispaniji. Premda se u većini slučajeva pretpostavlja da se radi o dva tipa spomenika, tj. da oni malih dimenzija potječu od žrtvenika, a veći od oblika *naiskos*, ponekad je teško pripisati ove frizove određenoj vrsti grobne arhitekture.²⁶ Rimske javne građevine također su bile ukrašene dorskim frizom, kao bazilika Aemilia na rimskom forumu, obnovljena 14. godine prije Krista, gdje se na metopama izmjenjuju bukraniji i stilizirane rozete. Na Marcelovu teatru, koji nije bio potpuno dovršen 13.-11. godine prije Krista, također se nalazio friz s triglifima nad prvim redom arkada kao i na vanjskoj strani teatra u

Arlu iz Augustova perioda, s triglifima i metopama ispunjenim naizmjenično rozetama i drugim ornamentima.²⁷

Dakle, arhitravne grede ornamentirane triglifima i metopama na kojima se izmjenjuju različiti motivi, kao bikovske protome (bukranion), patere, oinochoe, pojedini primjerci ratne opreme i oružja, prema helenističkim uzorima često su primijenjene u rimskoj arhitekturi monumentalnoga javnog ili privatnog, uglavnom grobnoga karaktera 1. stoljeća prije Krista, odnosno prve polovine 1. stoljeća poslije Krista. S obzirom na vrlo široku upotrebu ovih ornamentalnih motiva nije moguće uvijek odrediti o kojoj vrsti spomenika je riječ, osobito kada nije poznat kontekst nalaza kao u salonitanskom primjeru. Sigurno je samo to da je greda s naknadno uklesanim Konstancijevim natpisom pronađena prilikom rasčišćavanja gradskih vrata *Porta Caesarea*, dok za elemente greda iz Garagninove zbirke sačuvane u arhivskih crtežima zasad nema podataka. Prema tome otvoreno je pitanje jesu li to sve dijelovi iste spomeničke cjeline, što se može pretpostaviti na osnovi njihove neosporne sličnosti. Također je upitno je li taj izrazito raniji spomenik samo sekundarno iskorišten ili je pri tom razrušen da bi se iskoristili njegovi elementi?

Na gredama s Konstancijevim natpisima su prilikom radiranja prvotno izvedenih ornamenta dorskoga friza zbog naknadnog klesanja posvetnog teksta ipak preostali na krajevima reljefno izvedeni triglifi i bukraniji. Prema tome, isto se može opaziti i na ulomcima greda zabilježenih u Garagninovu arhivu. Tekst carskoga natpisa je postavljen po sredini te su na početku i na kraju zadržani motivi triglifa i bukranija te jedne patere u metopama, što možda govori o nastojanju da se bolje prilagodi cjelini prvotnoga spomenika. Bočne strane spomenika su bile, kako to pokazuju arhivski crteži ulomaka greda, vjerojatno bez natpisa te samo ukrašene triglifima i metopama s različitim motivima.

Otvoreno je pitanje vrste spomenika postavljena u blizini gradskih vrata *Porta Caesarea* i ukrašena dorskim frizom prema čemu se može odrediti vrijeme njegova nastanka na kraj 1. stoljeća prije Krista, odnosno na početak ili prvu polovinu 1. stoljeća poslije Krista. Tu je vrlo rano izgrađen rimski most nad riječnim rukavcem koji je također predstavljao prirodno osiguranje glavnoga prilaza

22 A. W. Lawrence 1996, str. 198, fig. 341; str. 154-155, fig. 244, 245; str. 203, fig. 357 Mileto.

23 A. W. Lawrence 1996, str. 209-211, fig. 371, 375.

24 A. W. Lawrence 1996, str. 204, fig. 360.

25 G. Cavalieri Manasse 1978, str. 94-99, T. 27, n. 59; T. 28, n. 62, 65; T. 29, n. 63, 64; str. T. 57, n. 120, 121, 123, 125; T. 58, n. 122, 124.

26 D. Tardy 1994, str. 99-107.

27 J. B. Ward-Perkins 1981, str. 26-27, 36, fig. 3-4, 13; D. Strog 1995, str. 163.

tom najstarijem dijelu grada (*Urbs vetus*). Od *Porta Caesarea* su vodile važne prometnice prema nedavno pacificiranoj unutrašnjosti. Poznato je da su nakon završetka Batonova ustanka i višegodišnjeg rata s delmatsko-panonskim Ilirima imperator August i stvarni vojskovođa Tiberije proslavili zajednički trijumf *Ex Pannoneis et Delmateis* u Rimu 12. godine poslije Krista. Što je u tom kontekstu trebalo obilježiti spomenikom? Ispred samoga prilaza gradu mogla je monumentalnim spomenikom biti istaknuta rimska pobjeda. U tom povijesnom trenutku ne samo da se formira rimska provincija i generalno uređuje njezin glavni grad, osobito važni sadržaji poput foruma s novim javnim građevinama, obnavljaju postojeće fortifikacije izgradnjom novih gradskih vrata što je potvrđeno posvetnim natpisom caru Augustu na primjeru *Porta Caesarea*, već se vjerojatno podižu brojni propagandni spomenici kako unutar grada tako i izvan njega.

Prema toj općepoznatoj rimskog tradiciji i namjesnik provincije Dalmacije Flavije Julije Rufin Sarmatije obilježava u Saloni carske pobjede postavljanjem počasnih natpisa. Prvi spomenik vjerojatno je podignut u čast Konstantova trijumfa nad Francima nakon godine 342., što je

izričito navedeno na jednom drugom salonitanskom spomeniku (CIL III, 6375 i 8709), a na taj događaj se vjerojatno odnose i posvetni natpisi na gredama pobjedničkog spomenika postavljena u zapadnom dijelu grada (*Urbs occidentalis*), tj. u blizini amfiteatra. Taj izuzutno važan uspjeh pacificiranja rimskih granica obilježen je i na drugim mjestima, kao npr. u antičkom Rideru (CIL III, 2771).

Nakon stradanja cara Konstanta i svrgavanja uzurpatora zapadnoga dijela Carstva Magnencija, provincija Dalmacija dolazi pod vlast cara Konstancija. To obilježava isti namjesnik vjerojatno postavljanjem počasnoga natpisa. Pri tom se sekundarno koristi jedan raniji spomenik ukrašen dorskim frizom čiji se reljefni motivi dijelom radiraju te se tekst uklapa po sredini greda monumentalnoga spomenika. S obzirom na oblik i koncepciju ukrašavanja samoga spomenika zadržavanjem ranijih ornamenta, osobito na njegovim bočnim stranama, očito nije pripadao obnovi *Porta Caesarea*. Stoga se u tom kontekstu ne može promatrati ni postavljanje reljefa s prikazom salonitanske Tihe.²⁸ Naime, Konstancijev spomenik vjerojatno je bio postavljen potpuno slobodno u prostoru, *apud Portam Caesaream* u istočnom dijelu grada (*Urbs orientalis*).

28 J. Jeličić-Radonić 2011, str. 88.

Kratice

CIL	= Corpus inscriptionum Latinarum
PPUD	= Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji
VAHD	= Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku

Literatura

- I. Babić 1982-1983 Ivo Babić, *Prilog poznavanju povijesti grafičke dokumentacije salontanskih spomenika*, Godišnjak zaštite spomenika Hrvatske 8-9, Zagreb 1982-1983, 67-80.
- I. Babić 1984 Ivo Babić, *Contribution à la connaissance de l'histoire de la documentation graphique des monuments archéologiques de Salone*, VAHD 77, Split 1984, 133-150, Pl. XV-XVIII.
- F. Bulić 1886 Frane Bulić, *Inscriptiones quae in C. R. Museo Archaologico Salonitano Spalati asservantur*, Split 1886.
- D. Božić-Bužančić 1970 Danica Božić-Bužančić, *Počeci zaštite spomenika i sabiranja umjetnina u Dalmaciji*, PPUD 17, Split 1970, str. 145-158.
- J.-P. Caillet – N. Gauthier 2010 Jean-Pierre Caillet – Nancy Gauthier 2010, *Dédicace du clarissime Fl(avius) Iul(ius) Rufinus Sarmentius, p(raeses) p(rovinciae) Dal(matiae), à l'empereur Constance, sur une architrave (337-350)*, Salona IV. Inscriptions de Salone chrétienne IVe-VIe siècles, I, Rome – Split 2010, 154-155.
- N. Cambi <1971> Nenad Cambi, *Ženski likovi s krunom u obliku gradskih zidina iz srednje Dalmacije*, VAHD LXV-LXVII/1963-1965, Split <1971>, 55-68.
- N. Cambi 2005 Nenad Cambi, *Kiparstvo rimske Dalmacije*, Split 2005.
- G. Cavarieri Manasse 1978 Giuliana Cavarieri Manasse, *La decorazione architettonica romana di Aquileia, Trieste, Pola. L'eta repubblicana, augustea e giulioclaudia*, Aquileia 1978.
- B. Gabričević 1968 Branimir Gabričević, *Antički spomenici otoka Visa*, PPUD17, Split 1968,
- N. Gauthier 2010 Nancy Gauthier *Tychè de la ville de Salone, au sommet d'un arc monumental (350 au plus tard)*, Salona IV. Inscriptions de Salone chrétienne IVe-VIe siècles, I, Rome – Split 2010, 139-141.
- N. Gauthier – S. Janniard 2010 Nancy Gauthier – Sylvain Janniard, *Dédicace à la victoire de l'empereur Constant sur les Francs, sur une base (342-350)*, Salona IV. Inscriptions de Salone chrétienne IVe-VIe siècles, I, Rome – Split 2010, 146-147.
- N. Gauthier 2010a Nancy Gauthier, *Dédicace du clarissime Fl(avius) Iul(ius) Rufinus Sarmentius, p(raeses) p(rovinciae) Dal(matiae), à l'empereur Constant, sur une architrave (337-350)*, Salona IV. Inscriptions de Salone chrétienne IVe-VIe siècles, I, Rome – Split 2010, 148-151.

- N. Gauthier 2010b Nancy Gauthier, *Dédicace du clarissime Fl(avius) Iul(ius) Rufinus Sarmentius, p(raeses) p(rovinciae) Dal(matiae), à l'empereur Constant, sur une architrave (342?-350), Salona IV. Inscriptions de Salone chrétienne IVe-VIe siècles, I, Rome – Split 2010, 151-152.*
- N. Gauthier 2010c Nancy Gauthier, *Dédicace du clarissime Fl(avius) Iul(ius) Rufinus Sarmentius, p(raeses) p(rovinciae) Dal(matiae), à l'empereur Constance, sur une architrave (342?-350), Salona IV. Inscriptions de Salone chrétienne IVe-VIe siècles, I, Rome – Split 2010, 153.*
- W. Gerber 1917 William Gerber, *Die Bauten im Nordwestlichen Teile der Neudstadt von Salona, Forschungen in Salona, I, Wien 1917, 10-151.*
- M. Glavinić 1875 Mihovil Glavinić, *Inschriftssteine des Museums zu Spalato, Mittheilungen. Der K.K. Central-Commission, Wien 1875, XLV.*
- J. Jeličić-Radonić 2011 Jasna Jeličić-Radonić, *The relief of the Salona Tyche, XII. međunarodni kolokvij o rimskoj provincijalnoj umjetnosti, Arheološki muzej Istre, 23.-28. svibnja 2011, Pula 2011, 88.*
- A. W. Lawrence 1996 Arnold Walter Lawrence, *Greek Architecture, New Haven, 1996.*
- I. Mirnik 1981 Ivan Mirnik, *Mijat Sabljar u Solinu i Vranjicu god. 1854, VAHD LXXV, Split 1981, 209-240.*
- I. J. Pavlović Lučić 1811 Ivan Josip Pavlović Lučić, *Marmora Traguriensia, Ragusae 1811.*
- C. Scarre 2004 Chris Scarre, *Chronicle of the Roman Emperors, London 2004.*
- D. Strong 1995 Donald Strong, *Roman Art, New Haven, 1995.*
- D. Tardy 1994 Dominique Tardy, *Le décor architectonique de Saintes antique. II, Les entablements, Aquitania (supplément 7), Paris 1994.*
- J. B. Ward-Perkins 1981 John Bryan Ward-Perkins, *Roman Imperial Architecture, New Haven 1981.*

Summary

Jasna Jeličić-Radonić

Dedicatory Inscriptions of the Governor Flavius Julius Rufinus Sarmentius to the Emperors Constans and Constantius II in Salona

Key words: Garagnin's archive, lintels with imperial inscriptions, emperor Constans, emperor Constantius II, governor Flavius Julius Rufinus Sarmentius

Ivan Luka Garagnin conducted the first excavations of the Salona amphitheatre in 1805, from where origin a number of monuments in his family collection, the rest of the collection being collected or purchased artefacts discovered at different, probably various Salonitan, locations. Unfortunately, over the time some artefacts of Salona from the Garagnin's collection became lost, such as fragments of lintels with inscriptions. Being imperial inscriptions, they attracted experts' attention soon. Literature contains just their transcriptions, such as the recent revision of the Salonitan inscriptions, in spite of the meantime publication of their graphical documentation. Therefore in the restitution of the inscription there has been neglected the appearance of the lintels recorded in archival drawings, the absence of which makes understanding of the very monuments impossible.

Analysing the graphical documentation in the Garagnin's archive and the appearance of the lintels kept in the Archaeological Museum in Split (inv. A92, A214) indicate that the governor of the province of Dalmatia, Flavius Julius Rufinus Sarmentius, erected two monuments: one to Constans (337-350), the text on which is accompanied with simple moldings, and one to Constantius II (337-361), made of an older monument decorated with triglyphs and bucranes. Although the two texts are similarly conceived, the two emperors are given different honorary titles. The emperor Constans, the Constantius' youngest son, appointed to govern the middle part of the Western Empire, which jurisdiction included the Province of Dalmatia and its capitol, Salona, is *victor ac triumphator*. This has been stated explicitly in yet another Salonitan monument (CIL III 6375 and 8709) erected in honour of the Constans' triumph over the Franks after the year 342. To the same event probably also relate dedicatory inscriptions on lintels of the triumphal monument placed near the amphitheatre in the western part of the town, *Urbs occidentalis*.

Unlike Constans, Constantius II bears the honorary title of *victoriosissimus*, as confirmed on a lintel where the full text is preserved (CIL III 8710) and an inscription of identical contents but broken into two fragments, shown in archival drawings (XII and XXXII) in the Garagnin's collection. After the perish of the emperor Constans and dethroning of the usurper of the western part of the Empire, Magnentius, the province of Dalmatia once again came under the rule of Constantius II. This is marked by the same governor probably by placing an honorary inscription. In doing this, he made use of an earlier monument decorated with a Doric frieze the reliefs of which are partly etched and the text is inserted in the middle of the monumental monument's lintels. Given the shape and concept of decoration of the monument by retaining previous ornaments, especially at its lateral sides, it obviously did not make part of restoration of the *Porta Caesarea*. Namely, the Constantius' monument was probably placed fully detached, apud *Portam Caesaream* in the eastern part of the town, *Urbs orientalis*.